

RECENZJA

ROZPPAWY DOKTORSKIEJ

**PT. STRATEGIE PRZETRWANIA. POTENCJAŁ ODSTRASZANIA W
POLITYKACH OBRONNYCH FINLANDII I IZRAELA PO 1991 ROKU
AUTOR: Piotr Woyke**

1. ZNACZENIE PODEJMOWANEGO TEMATU DYSERTACJI DOKTORSKIEJ ORAZ OCENA JEGO INNOWACYJNOŚCI NAUKOWEJ

Problematyka odstraszenia jako formy zapewniania bezpieczeństwa w polskiej literaturze naukowej nie jest podejmowana nazbyt często. Ponadto koncentruje się na rozważaniach teoretycznych (bandwagoning czy deterrence ewentualnie balancing) lub skoncentrowanych na ocenie możliwości wykorzystania tej formuły prowadzenia polityki bezpieczeństwa przez państwo polskie. Analizy odnoszące się do jej praktycznego jej zastosowania w polityce bezpieczeństwa konkretnego państwa najczęściej są zdominowane przez oceny potencjału militarnego, co powoduje że nie jest to pełen obraz uwarunkowań prowadzonej przez nie polityki bezpieczeństwa. Natomiast analiza porównawcza tak konstruowanej polityki bezpieczeństwa dwóch państw funkcjonujących w podobnym środowisku bezpieczeństwa praktycznie nie była podejmowana. Tym samym uznać należy, że problem badawczy jaki zaproponował Pan mgr Piotr Woyke jest nowatorski. Wartość naukową dysertacji z tak przyjętym celem badawczym podnosi także sposób podejścia badawczego zakładający pośrednio odpowiedź na pytanie jak stosować politykę odstraszenia wobec potencjalnego agresora posiadającego przewagę potencjału militarnego. Pozwala ona na uzyskanie odpowiedzi na inne, równie ważne pytanie – jak zastosować politykę odstraszenia wobec

specyficznego przeciwnika asymetrycznego. W postaci państwa, które może podjąć formę agresji w formule jakiej my nie chcemy stosować – np. wykorzystującego własny potencjał jądrowy lub przeprowadzającego masowy atak na ludność cywilną. To obecne najważniejszy dylemat strategiczny Sojuszu Północnoatlantyckiego, w sposób istotny determinujący także poziom bezpieczeństwa Polski. Kierując się tym przekonaniem zarówno temat dysertacji jak i jej założenia badawcze uznaję za istotne z punktu widzenia kształtowania polityki bezpieczeństwa państwa jak i wyzwania badawczego. Uznaje podjęty przez Pana mgr Piotra Woyke problem badawczy jako istotny, wart rozwiązania w ramach dysertacji doktorskiej i poszerzający stan wiedzy.

2. OCENA METODOLOGICZNA

Rozprawa została poprawnie skonstruowana pod względem metodologicznym. Składa się ze Wstępu, czterech rozdziałów merytorycznych i Podsumowania zdominowanego przez trzy, zasadnicze dla rozważań Doktoranta, wątki. Konstrukcja dysertacji to udany mariaż studium przypadku i metod empirycznych z elementami analizy historycznej. Ta miejscami jest nadmiernie rozbudowana, co nie jest rozwiązaniem złym (prezentacja tła prowadzonej polityki). Jednakże brak wniosków z przeprowadzanej analizy historycznej i jej pełnego zastosowania w kontekście podjętego problemu badawczego powoduje, że część treści dysertacji jest swoistym jej „wypełniaczem”, opisem historycznym w ograniczonym stopniu mającym wpływ na prezentowane oceny. Jest to w zasadzie jedyny poważny zarzut jaki kieruję do Doktoranta podkreślając równocześnie, że niezaprzeczalną zaletą tej dysertacji i zastosowanego podejścia metodologicznego jest fakt, iż jej recenzent wskazując na subiektywne uwagi raczej skłania się do polemiki niż negacji. Jest to pośrednia ocena jej wartości merytorycznej. Za zasadny uznaję również dobór państw będących przedmiotem badań. Pozostaje on uzasadniony nawet w sytuacji – de facto – przesądzonego uzyskania przez Finlandię członkostwa w NATO, czyli zmiany formuły polityki bezpieczeństwa (z deterrence na bandwagoning). Jednakże nowa strategia Paktu Północnoatlantyckiego, zwłaszcza na tzw. wschodniej flance jest oparta na kompilacji wymienionych wcześniej form i zawiera elementy które uznać można za projekcję siły i zdolności do sojuszniczej reakcji, poprawę własnych zdolności obronnych państw członkowskich i dostosowywanie potencjału militarnego Sojuszu do formuły potencjalnych działań państwa uznanego za wroga. Tym samym fińskie doświadczenia w zakresie prowadzenia polityki odstraszenia stają się niezwykle istotne dla

projektowania działań samego sojuszu jak i państw jego wschodniej flanki. Zwłaszcza że jest to albo to samo albo podobne środowisko bezpieczeństwa. Odnosząc się natomiast do wyboru Izraela wskazać należy na – wspomniane powyżej – cechy asymetryczności. Doświadczenia ukraińskie zarówno z 2014 jak i 2022 roku jednoznacznie dowodzą, że potencjalna agresja może przybrać formułę działań pośrednich lub poniżej progu wojny, skierowanych na obszary funkcjonalne państwa które nie zawsze mogą zostać wykorzystane jako formalne wypowiedzenie wojny i powód użycia sił zbrojnych (w przypadku państw wschodniej flanki NATO uruchomienia art. 5 Traktatu Waszyngtońskiego). Te uwarunkowania użycia sił zbrojnych w przypadku konieczności reakcji lub prezentacji siły w celu odstraszenia agresora uwzględnia izraelska doktryna obronna.

Przechodząc do oceny elementów struktury dysertacji uznaję, że konstrukcja Wstępu w części metodologicznej jest poprawna. Wykazano potrzebę podjęcia badań nad tak sformułowanym problemem badawczym i w takim ujęciu. Wyeksponowano cel pracy, tezę główną oraz cztery hipotezy badawcze. Proces ich weryfikacji stanowi treść dysertacji, a wnioski końcowe wraz z uzasadnieniem zawiera Podsumowanie. Wskazano także na ramy czasowe (1991-2020), chociaż data zakończenia badań jest podana w kontekście okresu ich prowadzenia a nie przyjętego założenia badawczego. Zasadnicza uwaga jaką kieruje do treści Wstępu to brak krytycznej analizy literatury przedmiotu, która ukazywałaby potrzebę podjęcia badań nad tak sformułowanym problemem badawczym i podkreślała jego innowacyjność. W lakoniczny sposób zaprezentowano także bazę materiałową dysertacji, chociaż Bibliografia jest bogata.

W ocenie rozdziałów merytorycznych koncentrował się będę do ich związku z przyjętymi celami, hipotezą roboczą i pytaniami badawczymi. Deklarowanym celem głównym dysertacji jest „[...] *zbadać politykę obronnej Finlandii i Izraela (uznanej za – przyp. PM) jeden z kluczowych elementów ich przetrwania, oraz zidentyfikowanie czynników wspierających budowę efektywnego odstraszenia*” (cyt. s. 8). Proces jego osiągnięcia zakładał weryfikację czterech dobrze skonstruowanych hipotez badawczych, z których trzy odnoszą się do państw będących przedmiotem badań, a czwarta ma charakter utylitarny – ma uzasadnić możliwość implementacji przez inne państwa rozwiązań stosowanych w polityce bezpieczeństwa Izraela i Finlandii do własnych polityk bezpieczeństwa. Dobrze, że hipotezy te zostały poprzedzone tezą ogólną stwierdzającą iż zestaw środków umożliwiających prowadzenie efektywnej polityki odstraszenia jest otwarty i niemożliwym jest stworzenie ich swojego „katalogu”.

Zaproponowane we Wstępie założenie badawcze jest odzwierciedlone w strukturze dysertacji oraz treściach poszczególnych rozdziałów. Rozdział pierwszy jest klasycznym wprowadzeniem do podejmowanej tematyki skonstruowanym w sposób podkreślający potrzebę stosowania instrumentów odstraszania w polityce państwa o średnim i małym potencjale. Punktem wyjścia jest żywotny interes państwa, czyli jego przetrwanie jako bytu politycznego, co determinuje konieczność budowy i realizacji polityki bezpieczeństwa i jej elementu, jakim jest polityka obronna. Ta zaś, przy uwzględnieniu cech strategicznego środowiska bezpieczeństwa oraz posiadanego potencjału obronnego, pozwala na dobór instrumentarium oddziaływania w tym środków umożliwiających odstraszanie potencjalnego agresora. Konstrukcja ta pozwala na określenie uwarunkowań i cech decydujących o kształcie polityki bezpieczeństwa i obronnej. Zostały one omówione przy wykorzystaniu dobrze dobranych teorii, ale równocześnie ukazano te cechy w kontekście państw będących przedmiotem badań. Za zasadne także uznaję rozwiązanie implementujące definicję *polityki wojskowej (military policy)* jako pojęcia najlepiej opisującego działania prowadzone w ramach polityki obronnej. Pozwoliło to na określenie obszarów przedmiotowych tej polityki co jest ważniejsze niż krytyczna analiza sformułowań uznawanych za definicje polityki obronnej. Zwłaszcza, że specyfika zadań obronnych powoduje, że niemożliwe jest sformułowanie jej krótkiej, jednoznacznej i utylitarnej wersji. Powyższe uwarunkowania powodują, że możliwe jest także podjęcie dyskusji na wnioskami Doktoranta odnoszącymi się do jej składowych. Zapewne spotka się z takimi zachowaniami Czytelników dysertacji, ja natomiast zadaję dwa pytania. Pierwsze to pytanie o powód nieumieszczenia w proponowanym zestawie trzynastu obszarów polityki obronnej (s. 24-25) kwestii kształtowania postaw proobronnych społeczeństwa oraz przygotowania kadr administracji do realizacji zadań obronnych (szkolenie obronne). Pytanie drugo prośba o wyjaśnienie dlaczego Doktorant zdecydował się na ograniczenie zadań w obszarze „pozamilitarne przygotowania obronne” do ich koordynacji a nie organizacji i weryfikacji sposobu osiągnięcia określonych zdolności obronnych. Rozumiem, że jest to odwzorowanie koncepcji S.P. Huntingtona, ale powinno być ono dostosowane do współczesnych realów a nie traktowane jako „katalog zamknięty”.

Rozważania teoretyczne kończy, wyprowadzone z nich, omówienie podejścia badawczego w postaci podrozdziału (podrozdział 1.4.) pt. ***Metoda badawcza i dobór próby badawczej.*** Zawiera on także uzasadnienie doboru państw do podjętego studium przypadku w postaci opisu ich środowiska bezpieczeństwa. Najistotniejszą częścią tego podrozdziału jest tabela nr 3 pt. *Schemat rozdziału opisującego badany przykład, jego treść oraz zastosowane techniki*

badawcze i źródła. Jest kompletna i prezentuje całość podejścia badawczego jaki został zastosowany w kolejnych rozdziałach.

Dwa kolejne rozdziały to w omówienie polityk obronnych Finlandii i Izraela. Są one skonstruowane w podobny sposób, tj. zawierają wyniki analizy PEST w odniesieniu do realizowanej w przedziale lat 1990-2020 polityki obronnej, oceny potencjału obronnego obydwu państw oraz sposobu prowadzenia tejże polityki. W rozdziałach tych po kilka stron poświęcono na prezentację tła historycznego – zdaniem Doktoranta – determinującego politykę obronną Finlandii i Izraela. Generalnie zgadzam się z tym poglądem, ale sposób prezentacji tego tła jest pozbawiony jakiegokolwiek konkluzji dowodzącej istnienie tego związku. Co prawda w rozdziale drugim w części omawiającej okres „zimnej wojny” wyeksponował on różnorodne czynniki wpływające na kształt fińskiej polityki bezpieczeństwa i formułę angażowania się w kreowanie ładu międzynarodowego ale rozważania te nic nie wnoszą do prowadzonych analiz. Taki sam zarzut stawiam w odniesieniu do podobnego fragmentu rozdziału trzeciego. Omówienie uwarunkowań powstania państwa izraelskiego, jego sytuacji wewnętrznej kończy się konkluzją iż po rozpadzie ZSRR do Izraela wyemigrowało ok 1 mln obywateli tego państwa. W efekcie tego podejścia na przykład szczegółowo omówiona sytuacja wewnętrzna Finlandii w latach 1990-2020 z wyeksponowaniem dyskusji o kształcie polityki bezpieczeństwa jest wprowadzeniem do analiz dotyczących prezentacji rozwiązań określających sposób funkcjonowania fińskiego systemu obronnego. Jednakże wkomponowana w całość powyższych rozważań po pierwsze „ginie” w natłoku informacji, a powinna być wyeksponowana jako podrozdział. Po drugie jest słabo powiązania z tymi rozważaniami o charakterze historycznym. Błąd ten na szczęście nie został powielony w pozostałych podrozdziałach oraz rozdziale trzecim przy analizach przyczyn i konsekwencji wojen arabsko-izraelskich dla kształtu polityki obronnej Izraela.

Wracając do oceny rozdziału drugiego podkreślić należy, że struktura kolejnych części podrozdziału pierwszego to krótka prezentacja uwarunkowań czy zjawisk w układzie chronologicznym, ale z uwzględnieniem ich wpływu na sytuację w omawianym okresie. Podrozdział drugi tego rozdziału określono jako „strategiczny wymiar” jest w praktyce analizą systemu obronnego Finlandii wzbogaconą o ocenę potencjału militarnego. Jest to kompetentne opracowanie ukazujące pozytywne i słabości systemu organizacyjnego sił zbrojnych i potencjału bojowego. Doktorant podjął nawet próbę oceny tego systemu w oparciu o – omówione w rozdziale pierwszym – poglądy J. Mearsheimera, szkoda że fragment ten nie został wyeksponowany w treści podrozdziału. W zamian wyeksponowano zakres kooperacji z NATO, udział w działaniach pod egidą ONZ oraz zaangażowanie w ramach WPZiB UE oraz w tzw.

formacie nordyckim. Prezentacja ta w jakiejś mierze uzasadnia tytuł podrozdziału (Strategiczny wymiar polityki obronnej Finlandii po 1991 r.) jednakże Doktorant ten sposób go formułując wpada w pułapkę, przed która przestrzega m.in. Roman Kuźniar (nie jest [...] rzeczą strategii wyznaczać cele polityczne, jednak strategiczny instynkt i dyscyplina wykonania [...] jest warunkiem koniecznym (choć niewystarczającym) optymalnego urzeczywistnienia żywotnych interesów państwa [...], które nie powinny ulegać kaprysom polityki). Sposób prezentacji treści tego podrozdziału w postaci omówienia konkretnych form aktywności pozwala na konstatację, że przedmiotem analiz jest realizowana polityka a nie strategia będąca przecież długofalową i przemyślaną koncepcją działania, której realizacja w oparciu o dostępne środki i możliwości winna doprowadzić do skutecznego osiągnięcia zamierzonych celów.

W rozdziale trzecim za pozytyw postrzegam bardzo kompetentne i pełne analizy PEST począwszy od podrozdziału 3.1.1.3 oraz powtarzam uwagi do rozdziału 3.2. podnosząc te same argumenty jak wobec treści rozdziału 2.2. Tak samo jak w przypadku treści podrozdziału 2.3. pozytywnie oceniam sposób prezentacji i oceny systemu obrony Izraela oraz potencjału militarne tego państwa.

Przyjęty przez Doktoranta sposób podejścia badawczego powoduje, że powyższe rozdziały są w zasadzie analizą zebranego materiału badawczego pozwalającego na rozwiązanie przyjętego problemu badawczego. Z tego względu kluczowym dla oceny dysertacji jest rozdział czwarty. Sposób prezentacji jaką zaproponował Doktorant dowodzi iż jest on przygotowany do prowadzenia badań naukowych, posiada umiejętności analityczne oraz zdolności do wyprowadzania własnych, dobrze uzasadnianych wniosków. Są one zaprezentowane w sposób pełny i udowodnione, wynikają zarówno z prowadzonych we wcześniejszych rozdziałach analiz materiału badawczego jak i z prezentacji wniosków cząstkowych wyprowadzonych w ramach analizy PEST. Pozwoliło to na zaprezentowanie autorskich wniosków w postaci – nazwanych tak przez Doktoranta – „Cech wspierających tworzenie efektywnego potencjału odstraszenia” (cyt. s. 329). Jest to aż 22 cech głównych i po kilka cech określanych jako „wspierające”. Także zostały one dobrze uzasadnione, oczywiście mogą być przedmiotem dyskusji i – ewentualnie – polemik naukowych, ale na pewno nie można ich zanegować a priori, bez głębszej ich analizy i w oparciu o przyjętą przez Doktoranta metodę badawczą. Uznaję to za Jego wkład w rozwój dyscypliny naukowej i wiedzy w podjętym obszarze badawczym. Wskazuję także na pozytywny kontekst pierwszej uwagi recenzenta, czyli nieuwzględnienie w założeniu wyjściowym kwestii kształtowania postaw proobronnych, która stała się – w końcowych konkluzjach – jedną z cech głównych. Rozdział ten kończą konkluzje

końcowe o charakterze utylitarnym w postaci autorskiej oceny możliwości rozwoju potencjałów odstraszania małych państw. Nie budzą one wątpliwości, także są dobrze zaprezentowane i logiczne. Zgadając się z treścią tego podsumowania wolałbym jednak by po tej prezentacji wniosków całość badań została podsumowana w klasycznym zakończeniu.

Podsumowując ocenę merytoryczną dysertacji uznaję, że ma ona wartość systematyzującą i porządkującą stan wiedzy na temat stosunkowo rzadko podnoszony. Istotną jej cechą jest wskazanie możliwości i ograniczeń budowy systemu odstraszania militarnego przez państwa o ograniczonym potencjale oraz autorskie propozycje wykorzystania doświadczeń obydwu państw przez innych graczy państwowych. Ma więc także wymiar praktyczny, co jest jej niezaprzeczalną zaletą. Zaproponowane propozycje implementacji oraz wnioski z praktycznego stosowania polityki odstraszania przez Izrael i Finlandię powinny być przynajmniej poddane analizie przez decydentów politycznych.

3. OCENA FORMALNA

Recenzowana praca zawiera 369 stron, wliczając w to bibliografię. Jest napisana tzw. żywym językiem, ubarwiającym tok narracji. Oparta jest na dobrze wykorzystywanym materiale, w tym źródłach prymarnych oraz – co niezwykle ważne – dobrze prowadzonych własnych analizach. Doktorant udowodnił, że posiada zarówno zdolności analitycznej, jak i umiejętności wnioskowania, prezentacji i trafnej oceny mikro-problemów badawczych, łącznej ich interpretacji oraz oceny. Zawarte w dysertacji wykresy i tabele są właściwie wkomponowane w tekst przekazu i ułatwiają zrozumienie prezentowanych kwestii. W toku narracji występują drobne uchybienia stylistyczne, pojedyncze błędy, ale jest to margines w postaci np. pomyłkowego określenia w tekście podrozdziału 2.3 mianem rozdziału trzeciego. Występują pojedyncze uchybienia techniczne w postaci „rozjechania się” tytułu tabeli i samej tabeli (dwie różne strony), stosowania różnego rozmiaru czcionki w trakcie numeracji przypisów.

Oceniając całość dysertacji stwierdzam, że prezentowany materiał badawczy stanowi całkiem udane uwieńczenie pierwszego etapu aktywności Autora na ścieżce kariery naukowej. Pomimo, że wniosłem drobne uwagi do wyводу Pana mgr Piotra Woyke to pod względem merytorycznym dysertację oceniam pozytywnie.

KONKLUZJA KOŃCOWA

Uznaję, że zaprezentowana mi do oceny dysertacja autorstwa Pana mgr Piotra Woyke spełnia ustawowe wymogi w zakresie procedur uzyskiwania stopnia naukowego doktora. Konstatacja ta pozwala mi na uznanie, iż recenzowana dysertacja doktorska odpowiada standardom i wymogom stawianym przez Ustawę o Stopniach i Tytułach Naukowych i złożenie wniosku o dopuszczenie Doktoranta do dalszych etapów przewodu doktorskiego.